

Mária Pisonová

Ústav technológie vzdelávania, PF-UKF
mpisonova@ukf.sk

Karin Jaššová

Ústav technológie vzdelávania, PF-UKF
kjassova@ukf.sk

AZ ISKOLAIGAZGATÁS ÉS AZ OKTATÁSIRÁNYÍTÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Bevezetés

Az iskolák irányításának problémájával nagyon időszerű új szempontok szerint foglalkozni. Fény derül olyan hiányosságokra, amelyek összefüggnek az iskola és iskolai intézmények igazgatóinak egyre bővülő hatáskörével. E beszámoló tárgya: az igazgatással kapcsolatos fogalmak értelmezése és használata, az iskolaigazgatás szükségességének részletesebb kidolgozása, tekintettel az igazgatásban dolgozó személyekre és az oktatás megvalósítására.

Az igazgatás mint fogalom nem újkeletű. Már több ezer évvel ezelőtt a fáraók és a császárok igazgatták kiterjedt birodalmaikat – hol sikeresen, hol kevésbé sikeresen, miközben tanácsadók tapasztalataira támaszkodtak. Tehát az igazgatás, mint fogalom személyes tapasztalatokat jelentett, amelyekhez gyakran nem kapcsolódott elméleti előkészület, se tanulmány, se könyv felhasználása.

1 Az igazgatás fogalmának különböző értelmezése

Természetesnek vesszük, hogy a jelenlegi igazgatást nem lehet értelmezni a régi értelemben, mert ennek a fogalomnak ma már tágabb a tartalma. Az egyes korszakok általános értékű tapasztalatainak óriási tömegű ismerete gyűlt fel, és ez hatással van mai tudásunkra. Ennek mértéke meghaladja az egyéni tapasztalatokat, ezért az igazgatás tudománya ma már nagyszámú szakterületre oszlik.

Az igazgatásnak sokféle jellemzése létezik. Általánosságban olyan speciális munkát vagy aktivitás-rendszereket jelent, amelyeket az igazgatásban résztvevők végeznek, vagyis a kitűzött célok elérése érdekében dolgoznak. Az igazgatásnak mint fogalomnak többféle jelentése van. Az alábbiakban ezekről lesz szó:

- Az igazgatás mint gyakorlati tevékenység
- Az igazgatás mint elmélet vagy szaktudomány
- Az igazgatás mint az emberek bizonyos csoportjának foglalkozása

Az igazgatás, mint gyakorlati tevékenység olyan munkát vagy aktivitásrendszert jelent, amelyet az igazgatásban résztvevő személyek végeznek egy bizonyos cél elérése érdekében. Az igazgatás azt jelenti, hogy más emberek munkáját annak ér-

dekében irányítják, hogy olyan eredményeket érjenek el, amelyek egyéenként önállóan nem érhetőek el.

A szakirodalomban található néhány meghatározás az igazgatásról, azt mondhatjuk, ahány szerző, annyi meghatározás. Figyelmünk kívül hagyva ezt, az igazgatás úgy is jellemezhető, mint az elvek, módszerek, technikák, munkamenetek rendszerére, amit az igazgatásban résztvevő emberek használnak munkájuk végzése közben. Konkrétan az intézmények igazgatásának rendszerei az igazgatással foglalkozók intellektuális tevékenységének eredménye, ami azok elméleti tudásából, tapasztalataiból, képességeiből származik. Az igazgatás, mint tudományos szak vagy tudományos szakágazat logikusan összerendezett ismerethalmazt jelent az elvekről, módszerekről, az igazgatás menetéről.

Az igazgatásról, mint saktudományról különféle vélemények alakultak ki. „Az igazgatás abban az értelemben, ahogy az Amerikai Egyesült Államokban értelmezik, nem tudomány és soha nem is lesz az. Az igazgatás az orvostudománytól semmivel sem különb tudomány. Mind a két esetben a gyakorlatban alkalmazott szakokról van szó és minden ilyen szak a valóságos tudományok ismeretanyagából merít. Éppen ezért, ha az orvostudomány a biológiából, a kémiából, a fizikából és más természettudományokból merít, hasonlóan az igazgatás a közgazdaságtanból, pszichológiából, matematikából, politikai elméletből, történelemből és a filozófiából merít. Ugyanúgy, mint az orvostudomány, az igazgatás is önálló szaknak számít saját feltételrendszerével, irányultságával, teljesítmény orientációjával és döntő, meghatározó ismérveivel.” (Drucker, idézi Sedlák, 1999).

Az igazgatás több szakterületet érintő tudományos szak és a praxológiai tudományágak közé tartozik. Küldetése olyan módszertan kialakítása, mely ennek a tevékenységnek hatékonyságát próbálja elérni egy előre megjelölt cél érdekében. Az igazgatást, mint kifejezést, olyan személyeknek a megjelölésére is alkalmazzák, akiknek az a hivatásuk, hogy az igazgatási szerepet töltsenek be.

2 Az igazgatási rendszer szerkezeti felosztása

Az igazgatási rendszer, mint kifejezés abból a megállapításból indul ki, hogy minden társadalmi-gazdasági objektum egy rendszert jelent, amely két kölcsönösen összekapcsolódó alrendszerből áll:

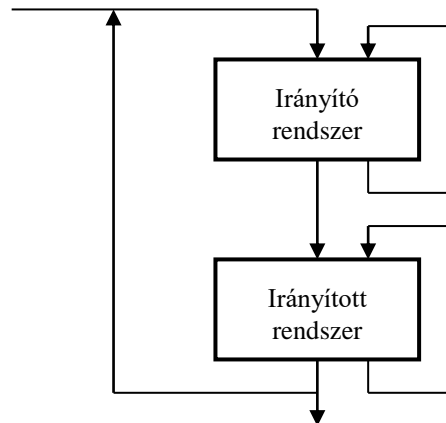
- irányító alrendszer és
- irányított alrendszer

Az irányító- és irányított rendszer szerves egységet alkot. Minden egyesnek saját funkciója van és egyik a másikkal szemben sajátos feladatokat lát el. Ezt fejezi ki az *1. ábra* ezzel a címmel: Irányító és irányított rendszer és a köztük levő kapcsolatok. Az irányító rendszer küldetése az, hogy irányítsa az irányított rendszert.

Az irányító rendszer az irányított rendszer célját és programját dolgozza ki és úgy irányítja az irányított folyamatait, hogy vele együtt fejlődjenek. Az irányító rendszer biztosítja az irányított rendszer racionális hatékony fejlődését, ezért vele szemben aktív feladatot lát el (Sedlák, 1998).

Általánosságban az irányító rendszer szerkezetének nevezzük az elemeinek, a kötődéseinek és a kölcsönös egymásra hatásuknak elrendezését. Az irányítás folya-

mata különféle tevékenységek összekapcsolását jelenti, amelyeket az irányító rendszer teljesít az egyes igazgatási szerepeken belül.

1. ábra: Az irányító és irányított rendszer, valamint a köztük levő kapcsolatok (Sedlák, 1998)

3 Az iskola szervezése az oktatástechnológia és az STN-ISO 9000 norma szempontjából

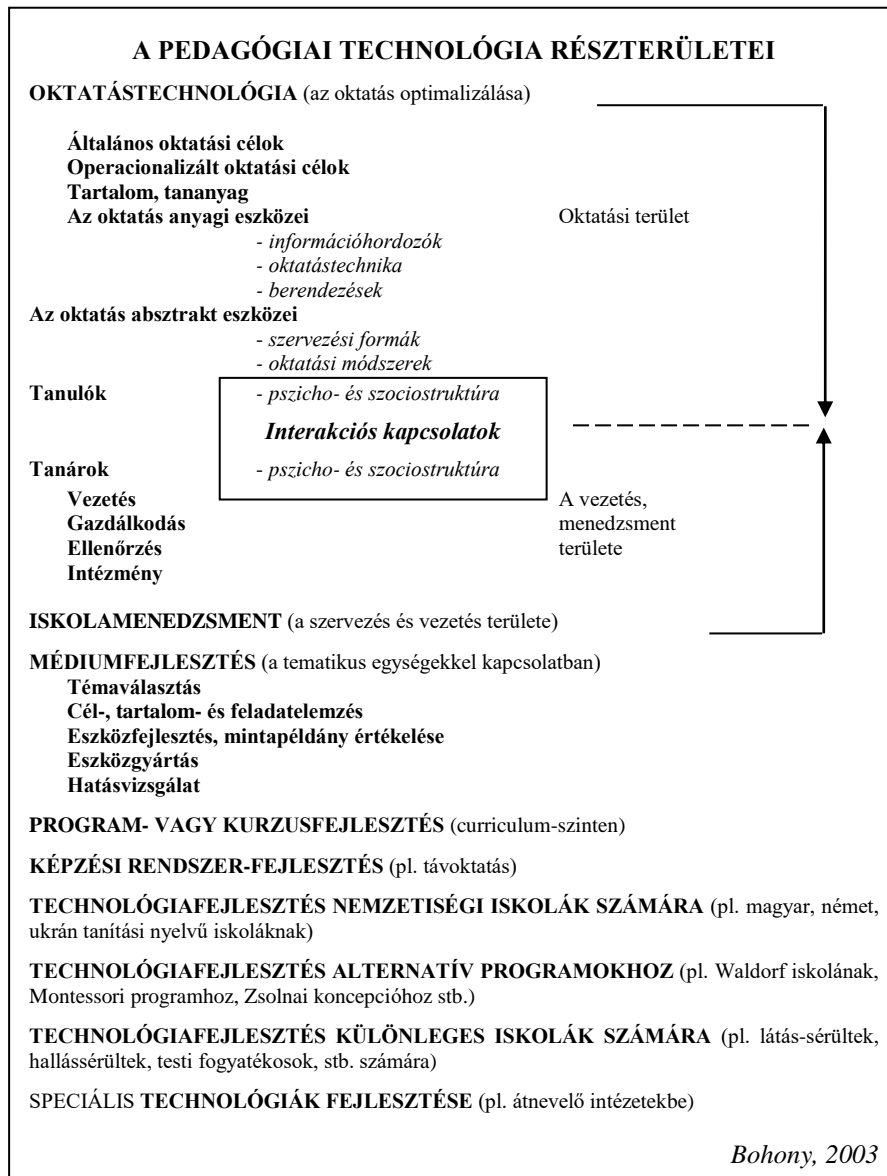
A gyakorlatban néhány kifejezés használatos, amelyeket – bár hasonló jelentésűeknek tának – nem szabad rokonértelműeknek nevezni. Ilyenek az *igazgatás* és a *szervezés* kifejezések is.

Az STN EN ISO 9000, amelyet a normalizációért, a mérhetőségért és a vizsgáztatásért felelős hivatal (ÚN MS) adott ki és ez azonos az EN ISO 9000: 2000-rel, saját szótárának 3.2.6. részében a szervezés fogalmát így határozza meg: „A szervezés olyan irányított tevékenységeket jelent, amelyek a szervezetek irányításszervezésével foglalkoznak.”

Az angol nyelvterületen ebben az értelemben a *management* szót használják, amely néha teljes jogkörrel és felelőséggel bíró személy vagy személyek csoportját jelenti, akik a szervezet vezetésével és irányításával foglalkoznak. Ha az *igazgatás* szót ebben a másik értelemben használják, akkor egy pontosító kifejezéssel kell használni, hogy megelőzzük az *igazgatással* való felcserélését. Ennek alapján a fent említettek szerint az *igazgatást*, mint kifejezést jellemzőnek tartjuk az összes említett lehetőségek alkalmazásakor.

Hasonló problematikával foglalkozik az *oktatástechnológia* szaktudomány, amelynek célja biztosítani az oktatás optimális feltételeit, tehát úgy tervezni és javasolni a módszer- és eszközrendszereket, hogy a kitűzött célokat leghatékonyabban ériék el. Az oktatástechnológia összevonja és felhasználja pl. a pedagógiai, pszichológiai, kibernetikai, informatikai és más tudományok elméleti ismereteit, módszereit.

Az oktatás technológiájának megvannak a maga alágazatai, amelyekről a 2. ábrán szemléltetünk. Ezek közül az egyik „az iskola igazgatása”, amely az iskolairányítás problematikáját veti fel a legalacsonyabb szinten, tehát az oktatási intézmény szintjén.

2. ábra: Az oktatástechnológia összetevői (Bohony, 2003)

Vitathatatlan, hogy a jelenlegi időszakban az oktatási intézmények szervezésének rendszere nagy változásokon megy keresztül. Törvényi- és rendeleti szintű normák és előírások tömege rendezi a vezető, az irányításban dolgozó helyzetét. Ezek alapján sok magán- és egyházi iskola, iskolai intézmény (később iskolák) jogalanyisággal bíró tömege jön létre, miközben az iskola vagy iskolai intézmény igazgatójának a következő elvárásoknak, követelményeknek kell eleget tennie, megfelelnie:

1. Pedagógiai képzettsége megfelel, alkalmas az iskola fajtája, típusa szerint vagy iskolai intézmény fajtája és típusa szerint,
2. 5 év pedagógiai praxis.
3. Az első kvalifikációs vizsga, vagy annak pótlása a művészeti alapiskolák és óvodák igazgatóin kívül.

Az iskola vagy iskolai intézmény igazgatója felel:

1. Az általános érvényű jogi normák és előírások betartásáért.
2. A tanmenet és a tanterv betartásáért.
3. Az iskola nevelési-oktatási munkájának pedagógiai és szakmai színvonaláért.
4. Az iskolai vagy iskolai intézmény helyes gazdálkodásáért, mely vagyon a köz-igazgatás vagy az iskola tulajdonát képezi.

Az alapiskola igazgatója az első fokon, mint az államigazgatásban résztvevő személy dönt:

- a tanuló felvételéről az iskolában,
- a tanuló kötelező iskolalátogatásának utólagos elhalasztásáról,
- a tanuló iskolalátogatási kötelessége alóli felmentéséről,
- a tanuló felmentése az egyes tantárgyak és annak részei tanulása alól,
- engedélyezi-e hasonló típusú iskolában külföldön végezni tanulmányainak egy részét,
- nevelői intézkedések elhelyezéséről,
- pótvizsga engedélyezéséről, egyes oktatási tantárgyakból olyan tanulónak, aki nem az iskola tanulója,
- díj kiszabásáról, a tanuló törvényes gyámjának, az iskolában vagy iskolai intézményben történő gyermekről való gondoskodás kiadásainak részleges megtérítése végett.

A középiskola igazgatója az államigazgatás első fokán dönt:

- a tanuló individuális tanterv szerinti tanulásának engedélyezéséről,
- a tanulmányok megszakításáról,
- a tanulmányi vagy oktatási szak változtatásának engedélyezéséről,
- az ösztöndíj elismeréséről.

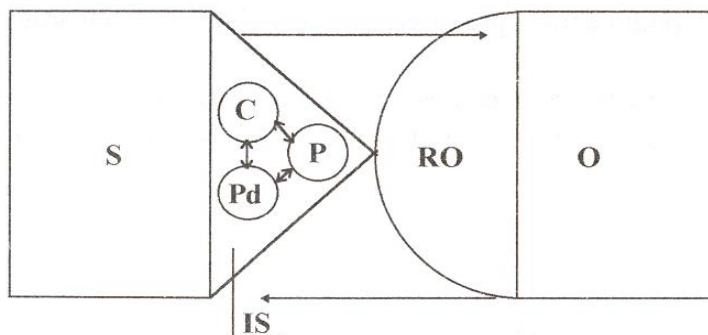
A művészeti intézmény igazgatója az államigazgatás első fokán dönt:

- magasabb évfolyamba való fellépés engedélyezéséről,
- a tanulmányok idő előtti befejezéséről,
- pótvizsga engedélyezéséről.

Az iskolai intézmény igazgatója az államigazgatás első fokán végzi feladatát és döntést hoz hasonló esetekben.

A fent említett kötelességeken kívül alanyi jogú iskolák igazgatóinak más kötelességei is adódtak, amelyekre ez idáig nem voltak felkészítve. Főképpen a gazdasági irányítás iránti felelősségről van szó, a munkajogi viszonyok és a nagyszámú törvényhozói és jogi normák betartásáról. A népesség csökkenésével kapcsolatban bekövetkezik az úgynevezett „harc a gyermekért”. Kevés azon igazgatók száma, akik a marketing területén ismeretekkel és készségekkel rendelkeznek. Egyetemi szigorlatokon végzett kutatásaim eredményei arra mutatnak, hogy az igazgatók stratégiai gondolkodása nem a legmegfelelőbb, sem az emberi források igazgatásának területén, sem pedig a motiváció, kommunikáció, és a személyek irányítása terén.

Mindezekből az következik, hogy a jövőben szükséges lesz részletesen kidolgozni az oktatás technológiájának ezt a részterületét *iskolaigazgatás* címmel, főleg az egyén eszközeinek szintjén, miközben az egyén, az oktatási intézmény igazgatóját jelentené, és az objektum pedig a pedagógiai és az igazgatásban résztvevő iskolai dolgozókat jelentené (3. ábra).

3. ábra: Az oktatástechnológia tartalmának mikroszintű körülhatárolása
(Poláková, 1997)

(**S** – az oktatási folyamat szubjektuma; **IS** – a szubjektum eszközei, **C** – oktatási célok, **Pd** – oktatási körülmények, **P** – oktatási eszközök; **O** – az oktatás objektuma; **RO** – az objektum megnyilvánulási képe)

Befejezés

Nem kétséges, hogy a szakértelemmel bíró iskolaigazgatás vagy iskolai intézményigazgatás javítja az oktatás eredményeit is, ami egyúttal az oktatástechnológia kítűzött célja. Ebből az okból kifolyólag szükséges, hogy a jövőben ennek a problematikának nagyobb figyelmet szenteljünk.

Irodalom:

1. Bohony, P.: Didaktická technológia. Nitra : Pedagogická fakulta UKF v Nitre, 2003. ISBN 80-8050-653-1.
2. Poláková, E.: Teoretické východiská technológie vzdelávania. Nitra : Pedagogická fakulta UKF a SAIS, 1996. ISBN 80-967425-1-5.
3. Poláková, E.: Úvod do technológie vzdelávania. Nitra : SAIS, 1997. ISBN 80-88820-07-3.
4. Sedlák, M.: Manažment. Bratislava : Elita, ekonomická a literárna agentúra, 1998. ISBN 80-8044-015-8.
5. STN ISO 9000: Systémy manažérstva kvality (Základy a slovník). Bratislava : Slovenský ústav technickej normalizácie, 2001.
6. Zákon Národnej rady SR č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých kompetencií z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky.
7. Zákon Národnej rady SR č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.